

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ШЕВЧЕНКО ОЛЕНА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 340.12 (477)

**КОНЦЕПЦІЯ СОЛІДАРИЗМУ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент

Заяць Наталія Володимирівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри теорії держави та права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Пархоменко Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
секретар Вченої ради

кандидат юридичних наук, доцент

Ляшенко Руслана Дмитрівна,
Житомирський національний агроекологічний університет,
завідувач кафедри правознавства

Захист відбудеться «29» травня 2019 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розіслано «26» квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Через збройний конфлікт на Сході України, воєнно-політичну нестабільність на Близькому Сході посилюється необхідність пошуку головної стратегії розвитку країни: діючої політичної системи, забезпечення національної безпеки, цілісності держави, соціального та економічного прогресу.

За сучасних умов, зважаючи на курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, нормативно закріплений у Конституції України, важливого значення набуває налагодження ефективного співробітництва з ЄС та НАТО. Це дозволить забезпечити більш сталий рівень колективної безпеки, впровадження європейських стандартів державного управління в Україні.

У зв'язку з цим, проблема формування вираженої державної стратегії розвитку України як суспільства і як держави, є однією з ключових для виживання і подальшого розвитку країни у процесі зближення України з ЄС. Концепція солідаризму, тим часом, є найбільш перспективною, на нашу думку, в сучасній Україні, яка здатна сприяти виробленню підходів до подолання соціально-економічного розшарування й подальшої поляризації суспільства, знаходження шляхів зменшення регіональних відмінностей, визначити напрями розвитку всебічної співпраці з ЄС тощо. Такі процеси мають відбуватися з урахуванням національної специфіки, а також використанням позитивного політико-правового досвіду європейських держав, які у цій царині вже здійснили свій поступ: Нідерланди, Франція, Німеччина, Австрія, Швеція.

Отже, актуальність дослідження полягає у необхідності детального аналізу концепції солідаризму як основи визначення власного шляху подальшого розвитку сучасної України.

Фундаторами концепції солідаризму обгрунтовано вважають Л. Дюгі і Е. Дюркгейма; у Новий та Новітній часи цю проблему досліджували французький філософ Ш. Жід, німецькі соціологи П. Барт, Л. Візе, Ф. Тьонніс, німецький економіст і філософ Г. Пеш, французький політичний діяч Л. Буржуа та інші.

Водночас, на рубежі XIX-XX ст. склалася тенденція розрізняти категорії солідаризм і солідарність. Солідаризм розглядають як певну форму суспільних зв'язків, що базуються на загальних інтересах і моральних принципах співжиття людей у суспільстві та державі, а солідарність – як важливий імператив і закономірність розвитку суспільства, що знайшло відображення в працях таких відомих учених, як В. Вернадський, М. Грушевський, О. Конт, Р. Рорті, А. Швейцер та інші.

Безпосередньо аналізу категорій солідарність і солідаризм присвятили свої праці ідеологи українського національного руху – О. Бойдуник та М. Сціборський, пізніше В.-Ю. Данилів. У своїх працях вони критикували пануючі на той час доктрини лібералізму і соціалізму, пропонуючи солідаризм як альтернативу цим доктринам.

Хоча деякі напрацювання щодо концепції солідаризму були зроблені фахівцями у галузі теорії держави і права та в інших юридичних науках (Г. Зеленько, А. Зуйковська, М. Кармазіна, Л. Кочубей, Р. Ляшенко, О. Майборода, Н. Пархоменко, В. Перевезій, Т. Сенюшкіна, Ю. Шаповал та інші), ще й дотепер в

Україні не існує її комплексного дослідження. Вищевикладене свідчить про необхідність комплексного осмислення концепції солідаризму та подальшого впровадження в процесі реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні, що й обумовило активізацію пошуків у цьому напрямку.

Обрана тема, окрім актуального теоретичного значення, має також і практичну важливість, а саме концепція солідаризму виявляє свою цінність для подолання наявних суспільно-політичних, економічних і соціальних проблем в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 р., затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 рр., затвердженої 3 березня 2016 р. на загальних зборах Національної академії правових наук України, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1), планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2016-2019 рр. Дисертація відповідає напрямам дослідницької діяльності кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 23 від 22 грудня 2015 р.) та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 46, 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є пізнання сутності теоретичних положень концепції солідаризму в сучасних умовах та з'ясування можливості практичної реалізації концепції солідаризму в процесі реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні.

Досягнення дослідницької мети зумовило необхідність вирішення таких *задач*:

- встановити ступінь наукової розробки проблеми та окреслити джерельну базу дослідження, виділивши власну періодизацію;
- визначити методологію дослідження концепції солідаризму;
- сформулювати поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму;
- охарактеризувати соціальну та ідеологічну основи формування концепції солідаризму;
- розкрити сутність концепції солідаризму на основі аналізу поглядів європейських мислителів та представників національної політико-правової думки;
- визначити закономірності становлення, функціонування та розвитку держави і права в аспекті концепції солідаризму, з огляду на аналіз теоретичних положень концепції солідаризму;
- з'ясувати роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму;
- висвітлити теоретичну модель реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму;

– проаналізувати проблемні питання реалізації Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI та на цій основі запропонувати напрями його удосконалення;

– розробити та запропонувати пропозиції щодо визначення ролі концепції солідаризму у реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією концепції солідаризму.

Предметом дослідження є концепція солідаризму, історія, теорія та практика впровадження її в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали підходи, філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові методи і принципи пізнання концепції солідаризму та її втілення в суспільну практику. Зокрема, *системний* підхід у дослідженні проблем, які розглядалися, дав можливість вперше включити у поле вітчизняного правознавства аналіз соціологічно-правових, філософсько-правових, політико-правових та економіко-правових ідей (підрозділи 1.1, 2.1). З метою забезпечення повноти й обґрунтованості дослідження було використано *діяльнісний* підхід, за допомогою якого вдалося дослідити концепцію солідаризму як складного динамічного явища, а також визначити її вплив на інші явища правової дійсності (розділи 1, 2, 3). *Інституційний* підхід застосовано для комплексного осмислення соціальних інститутів, їх вплив на правову систему (підрозділи 2.2, 3.1). *Науково-практичний* підхід дозволив автору виробити рекомендації щодо основних напрямів реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в аспекті концепції солідаризму, а також обґрунтувати доцільність заснування Інституту проблем солідаризму (Центру вивчення проблем солідаризму), відобразивши це в положеннях законопроекту «Про соціальне партнерство» (підрозділи 3.1, 3.2). За допомогою *діалектичного* методу визначено стан наукової розробки, методологію та теоретичні аспекти концепції солідаризму (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). *Формально-логічний* метод аналізу дозволив розмежувати поняття «солідаризм», «солідарність», «соборність», «консолідація», «солідаризація», «соціальне партнерство» (підрозділ 1.3). *Герменевтичний* метод забезпечив формулювання дефініцій вищезазначених категорій, а також проміжних і загальних висновків по темі; дозволив розкрити сутність солідаризму в інтерпретації європейських мислителів та представників національної політико-правової думки (підрозділ 2.1). За допомогою *історичного* методу визначено етапи становлення та розвитку концепції солідаризму (підрозділ 2.1). *Формально-юридичний* метод дав змогу розкрити зміст нормативно-правових приписів, закріплених у чинному національному законодавстві (в тому числі, в міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України) (підрозділи 3.1, 3.2). *Порівняльно-правовий* метод використовувався при з'ясуванні спільних рис та відмінностей реалізації ідей солідаризму в державно-правовій практиці окремих європейських держав і України; застосовано для з'ясування відмінних рис концепції солідаризму та доктрини фашизму (підрозділ 2.1). Метод *правового моделювання* використовувався при підготовці рекомендацій про внесення змін та доповнень до чинного законодавства (практично втілити в життя концепцію солідаризму неможливо без змін у чинному законодавстві) (підрозділи 3.1, 3.2). Соціологічний

метод *анкетування* сприяв можливості з'ясувати суспільну думку щодо необхідності та доцільності євроінтеграційного курсу України в аспекті концепції солідаризму (підрозділ 3.2). Автором також застосовувався принцип *сходження від конкретного до абстрактного*, що дозволив співвіднести явища солідаризм і солідарність як філософські категорії «ціле» і «частина», а в аспекті існування суспільного організму, соціальної практики – як філософські категорії «засіб» і «мета» (підрозділ 1.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати досліджень Центру Розумкова, Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», соціологічної служби «Ukrainian Sociology servise» та соціологічного опитування громадян України в м. Києві (200 респондентів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним теоретико-правовим дослідженням у юридичній науці, у межах якого висвітлено державно-правові аспекти концепції солідаризму.

У межах означеної роботи обґрунтовано низку наукових положень, що полягають у таких висновках і рекомендаціях:

вперше:

– проведено періодизацію дослідження концепції солідаризму в Україні, внаслідок якої виокремлено три етапи її вивчення в Україні (дореволюційний, післяреволюційний і сучасний); встановлено стан наукових розробок концепції солідаризму у Франції, Німеччині, США;

– визначено методологію дослідження концепції солідаризму через використання сукупності підходів (аксіологічний, системний, синергетичний та діяльнісний), методів (діалектичний, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, ідеалізації, історичний, порівняльний, герменевтичний, компаративний, правового моделювання, соціологічний) і принципів (об'єктивність, всебічність й повнота, правовий поліцентризм);

– сформульовано поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму за такими критеріями: 1) політико-правовий; 2) соціально-політичний; 3) державно-правовий; 4) філософський;

– розкрито сутність концепції солідаризму на основі аналізу поглядів європейських мислителів і представників національної політико-правової думки, що полягає в подоланні внутрішніх суперечностей в державі, які уповільнюють практичну реалізацію цивілізаційного вибору України та передбачає неухильне поглиблення політичного діалогу на підставі єдиних юридичних прав і обов'язків для всіх членів, об'єднання громадян країни спільними цілями й прагненнями, формування дієздатного громадянського суспільства;

– визначено закономірності становлення, функціонування та розвитку держави і права з огляду на аналіз теоретичних положень концепції солідаризму, що полягають у виникненні права задовго до появи держави;

– з'ясовано роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму у межах релігії (християнської віри), художньої творчості, української мови, національної освітньої сфери;

– запропоновано напрями вдосконалення Закону України «Про соціальний діалог в Україні» шляхом уточнення статей 8 і 13 даного Закону, а також

сформульовано пропозицію щодо необхідності розробки Закону України «Про соціальне партнерство» на основі проекту від 10.09.2002 № 2173;

удосконалено:

– теоретичну модель реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму на принципах: 1) субсидіарності; 2) подоланні корупції в діяльності державних установ і правового нігілізму; 3) ефективності; 4) прозорості, відкритості та підзвітності; 5) гнучкості; 6) соціального партнерства;

– систему теоретичних знань щодо обґрунтування необхідності впровадження в Україні концепції солідаризму, закріплення її основних ідеологічних принципів при створенні законів в умовах реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію;

дістали подальший розвиток:

– положення щодо характеристики соціальних та ідеологічних передумов формування концепції солідаризму у контексті державотворення, який відбувався в період XVIII – поч. XX ст., зважаючи, що солідаризм виник у Франції в умовах розвитку буржуазних відносин і поширювався в Україні, виходячи із ідей французьких мислителів, які стали її фундаторами;

– ідеї про гіпотетичну можливість розвитку суспільних і державних інститутів на основі концепції солідаризму, враховуючи той факт, що жодна політична ідеологія не може вважатися обов'язковою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, які містяться у дисертації, впроваджено та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розвитку теоретико-правових знань юридичної науки, які стосуються реалізації концепції солідаризму (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 8 жовтня 2018 р.);

– *освітньому процесі* – при викладенні курсів теорії держави та права, економічної теорії, соціології політики, галузевих та міжгалузевих юридичних дисциплін, розробці методичних і навчальних матеріалів з курсів «Теорія держави та права», «Історія вчень про державу та право». Крім того, окремі положення можуть використовуватись для підготовки та проведення занять з таких дисциплін, як «Правознавство», «Історія України», «Порівняльне правознавство», «Філософія права», «Соціологія права», «Юридична психологія» тощо, а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 8 жовтня 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно. Усі сформульовані висновки та пропозиції є результатом особистих досліджень дисертанта. У співавторстві з Н. В. Заяць опубліковано статтю «Благодійна діяльність як показник соціальної солідарності, виходячи з концепції солідаризму», в якій авторська участь здобувача становить 50 % та стосується визначення характеристик благодійності, яка визначає соціальну солідарність. Ідеї та розробки, які належать співавтору опублікованої у співавторстві статті, у дисертації не

використовувалися. Ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення позицій здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дослідження апробовані автором під час його обговорення на засіданнях кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, де було виконано дисертацію, а також були оприлюднені на таких міжнародних і всеукраїнських наукових (науково-теоретичних і науково-практичних) конференціях: «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 29 жовтня 2015 р.); «Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права» (м. Київ, 14 квітня 2016 р.); «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 22 квітня 2016 р.); «Перші Миколаївські юридичні дискусії» (м. Миколаїв, 18 травня 2016 р.); «Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку» (м. Київ, 2 червня 2016 р.); «Людина – суспільство – держава. Права та обов'язки: історія питання та сучасний стан» (м. Кривий Ріг, 28 жовтня 2016 р.); «Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку» (м. Київ, 23 березня 2017 р.); «Захист прав людини в контексті реформування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції» (м. Київ, 1 червня 2017 р.); «Права людини і поліція у сучасному світі» (м. Київ, 12 квітня 2018 р.); «Антикорупційне законодавство України: проблеми забезпечення ефективності» (м. Київ, 20 лютого 2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані у дисертації, відображено в 17 наукових працях, з яких чотири – у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, одна – у фаховому науковому виданні іншої держави, 11 тезах виступів на науково-практичних, науково-теоретичних конференціях та круглих столах та одна стаття – в іншому друкованому виданні України, що додатково відображає результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації зумовлені поставленою метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (258 найменувань на 23 сторінках) і семи додатків на 32 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з них основний текст – 208 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і завдання дослідження, виокремлено об'єкт і предмет дослідження, розкрито методологічну основу дослідження, встановлено джерельну базу дисертації, вказано на положення наукової новизни одержаних результатів, аргументовано їх практичне значення, наведені відомості про апробацію матеріалів дисертації та публікації автора, а також зазначено структуру роботи та її обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження концепції солідаризму» складається із трьох підрозділів і присвячений ретроспективному

аналізу соціологічної, філософської, політичної та правової наукової літератури, визначенню методології дослідження, з'ясуванню змісту та ознак концепції солідаризму.

Підрозділ 1.1. «Історіографія дослідження концепції солідаризму» містить узагальнені та впорядковані результати наукових пошуків щодо дослідження концепції солідаризму, які орієнтовані на вирішення теоретичних і практичних наукових проблем та використання їх положень в Україні.

Історіографічний огляд наукової літератури свідчить, що концепція солідаризму є предметом досліджень все більшої кількості вчених у різних сферах знань: соціології, філософії, політології, економіки, історії, релігієзнавства, юриспруденції, культурології. Узагальнивши існуючі в літературі наукові праці щодо дослідження концепції солідаризму, автор умовно поділив усю наявну історико-правову літературу з цієї проблеми на соціологічно-правову, філософсько-правову, політико-правову та економіко-правову.

На підставі проведеного аналізу з'ясовано, що засновником (основним автором) концепції юридичного солідаризму є Л. Дюгі, який опирався на ідеї Е. Дюркгейма, Л. Буржуа та деяких інших мислителів. Л. Дюгі створив власну модель солідаризму, що покликана зміцнити єдність диференційованих на класи громадян, які здійснюють певну форму праці і несуть визначені соціальні обов'язки, основні положення якої викладено у працях: «Функції сучасної держави» (1894), «Держава, об'єктивне право і позитивний закон» (1901), «Соціальне право, індивідуальне право і перетворення держави» (1908), «Перетворення державного права» (1913). За результатами моніторингу наукових пропозицій, висловлених в окремих наукових працях дослідників А. Швейцера, О. Шпенглера, Е. Юнгера, Ш. Георге, К. Шмітта, Ю. Евола, найбільш наближених до тематики даного дисертаційного дослідження, акцентовано увагу на визначенні солідаризму як «Третього шляху». Висновки, які зробили у своїх працях українські вчені М. Віхров і Е. Заграва полягають у тому, що концепція солідаризму покликана бути духовним провідником нації, оскільки порятунок вбачається у соціальній справедливості.

Огляд наукових досліджень підтвердив тезу, що вказана проблема до сьогодні не знайшла достатнього висвітлення та опрацювання в комплексному монографічному дослідженні, яке б торкалося саме державно-правового аспекту концепції солідаризму.

У підрозділі 1.2. «Методологія дослідження концепції солідаризму» зосереджено увагу на існуючих в теорії держави і права методологічних підходах, методах і принципах пізнання, що дозволило обґрунтувати вперше теоретичний інструментарій дослідження правових засад концепції солідаризму. Методологічний аналіз сучасної юриспруденції надав можливість провести доволі ґрунтовне комплексне вивчення основних положень концепції солідаризму.

Наголошено, що предмет дисертаційного дослідження зумовив необхідність використання аксіологічного, системного, синергетичного та діяльнісного підходів. Проаналізовані сучасні методи пізнання і виявлено, що вони орієнтовані на безперервний пошуковий характер, множинність наукових думок і свободу наукової ініціативи. В основу дисертаційного дослідження покладені філософські (діалектичний метод), загальнонаукові (методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції,

ідеалізації, а також історичний, порівняльний, герменевтичний методи) та спеціально-юридичні (компаративний метод, метод правового моделювання, соціологічний метод). Для отримання достовірних наукових результатів у дисертації застосовувались принципи об'єктивності, всебічності й повноти, правового поліцентризму.

Констатовано, що застосування методологічної основи дослідження уможливило визначення ролі впливу концепції солідаризму на інші явища правової дійсності; встановлення статусу результатів дослідження; простеження динаміки зміни функціонального призначення концепції солідаризму; з'ясування перспективи розвитку концепції солідаризму з позиції функціональних потреб; виокремлення та обґрунтування шляхів її вдосконалення; визначення особливостей її впливу на функціонування усієї правової системи.

У підрозділі 1.3. «*Поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму*» проаналізовано наукові позиції вчених щодо змісту концепції солідаризму в Україні та країнах зарубіжжя, який ґрунтується на ідеї об'єднання людства на засадах рівноправ'я, свободи, справедливості та християнської любові.

У ході визначення позицій по вивченню поняття солідаризму, здійснена їх класифікація за такими критеріями, залежно від того, як розуміється роль солідаризму: 1) політико-правовий (обґрунтовує потребу державного регулювання економічної політики); 2) соціально-політичний (визначає соціальну норму поведінки, обов'язкову для всіх, зумовлюючи об'єднання людей); 3) державно-правовий (пошук балансу, гармонії між індивідом, суспільством і державою); 4) філософський (філософська сукупність моральних норм, керуючись якими люди об'єднуються).

Встановлено, що досить поширеним у політико-правовій доктрині є ототожнення понять солідаризм і солідарність. Сформульовано висновок, що на відміну від солідарності, яка характеризує соціальний стан, властивий людству протягом його історії, солідаризм являє собою політичну ідеологію, філософське вчення, соціальну технологію і відповідну управлінську практику, засновану на ідеї загального блага, солідарності та погодження інтересів і цінностей. Доктрина солідаризму, як система ідей, є цілісним утворенням, а солідарність є важливою складовою такого утворення, тобто, частиною цілого. Запропонований підхід до розуміння філософських категорій «мета» і «засіб» в аспекті визначеного дослідницького завдання свідчить про те, що досягнення такої мети як солідарність може бути забезпечене за допомогою такого засобу, як солідаризм.

Розділ 2 «Історико-теоретичні аспекти концепції солідаризму» складається з трьох підрозділів, в яких охарактеризовано сутність концепції солідаризму в поглядах європейських мислителів та політико-правовій думці України, проведено аналіз держави і права в концепції солідаризму, розглянута роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму.

У підрозділі 2.1. «*Сутність концепції солідаризму в поглядах європейських мислителів та політико-правовій думці України*» досліджено становлення та розвиток концепції солідаризму, виходячи із поглядів українських і зарубіжних дослідників, розглянуто супутні державно-правові і суспільно-політичні події в межах певних історичних рамок на шляху до солідаризації.

Суттєвим видається характеризування сутності концепції солідаризму, виходячи із таких найбільш значущих ідей: 1) необхідності взаємодопомоги, політичної солідарності та колективізму (Платон, Аристотель); 2) природного прагнення людини жити з іншими людьми для забезпечення своїх потреб (Т. Цицерон, Дж. Локк, Т. Аквінський, Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо); 3) загальнолюдської цінності права, метою якого є свобода, рівність та безпека всіх людей (Ш. Монтеск'є); 4) укладення суспільного договору як вияву політичного єднання людей (Т. Гоббс); 5) просування держави до всезагального миру, до всесвітньої асоціації з іншими державами і народами в єдине світове співтовариство на основі принципу християнства «усі люди – браття» (А. Сен-Сімон); 6) комуни (селища спільності) як розумної суспільної системи майбутнього, що назавжди припинить «суперництво, розбрати і війни, люди із раннього дитинства будуть привчатися сприяти щастю один одного» (Р. Оуен); 7) співробітництва та кооперації членів суспільства (Е. Дюркгейм); 8) принципу солідарності, що сприяє соціальній справедливості (Л. Буржуа); 9) взаємної залежності, що з'єднує між собою, в силу поділу праці, членів роду людського (Л. Дюгі); 10) прав людини як найвищої соціальної цінності, забезпечення якої має бути головною функцією держави (Ф. Факуяма); 11) демократії і справедливих законів (Т. Шевченко); 12) організації кооператорів продукційних, торговельних, фінансових, аграрних і таких інших (В. Винниченко); 13) необхідної соціальної підтримки держави на шляху до втілення об'єднаної громади (В. Воронкова).

У підрозділі 2.2. «Держава і право в концепції солідаризму: загальні закономірності їх становлення, функціонування та розвитку» виокремленні певні підходи щодо черговості та причин виникнення феноменів держави і права, що знайшли своє відображення у працях прибічників концепції солідаризму.

Обґрунтовано виокремлення таких підходів щодо черговості та причин виникнення феноменів держави і права, що знайшли своє відображення у працях прибічників ідеології солідаризму: 1) розвиток суспільства і, зокрема, генезис держави, пов'язані з розподілом праці, виникненням виробництва, обміном, змінами соціальної структури, виникненням соціальної нерівності і, як наслідок, появою особливого суспільного інституту – держави, яка покликана забезпечити переважно солідарні інтереси панівного класу. При цьому, право розглядається як явище, похідне від держави; 2) держава, як найвища форма людського співжиття, породжена феноменом природного права і ґрунтується на розумі. Генетично вихідною формою права слугують звичаї, як вияв суспільної єдності, що згодом набувають рис права. Право перебудовує державу і перетворює її в правове явище – творіння права; 3) право виникає на основі моралі, що є відображенням суспільної солідарності; проте разом із державою спирається на її силу й авторитет. При цьому, джерело походження права необхідно шукати в історичному контексті природних прав корінних народів.

Відмінністю характеризуються погляди вчених щодо місця та ролі держави і права в суспільному житті. Вищевикладене дає підстави для виокремлення таких підходів: 1) держава покликана здійснювати моральні функції, об'єднання приватних сил для загальної мети, економічне управління, політичну діяльність (О. Конт); 2) з ростом органічної солідарності держава «все менше править і все

більше адмініструє». При цьому, члени суспільства перестають бути об'єктом «втручання держави», перетворюючись на рівних партнерів, наділених широкими правами (Е. Дюркгейм); 3) держава, як провідник соціальної справедливості (а, по-суті, солідарності) має втручатися в усі сфери суспільного життя задля гарантування права на працю, необхідного життєвого рівня, вільного доступу до освіти, захисту на випадок безробіття, хвороби, пенсійного забезпечення, але не вивищуватися над суспільством (Л. Буржуа); 4) роль держави вбачається у забезпеченні взаємозалежності та спільності інтересів різних соціальних груп і класів (Л. Дюгі); 5) солідарна держава (або організована соціальна сила) виступає ініціатором або посередником у погодженні інтересів протилежних груп, охороняє власність, конкуренцію і свободу підприємницької діяльності, підпорядковує приватні інтереси державним, прагне організувати суспільство, зв'язавши його в єдине ціле, користуючись своїм авторитетом, але при цьому вона не протиставляє себе особі й не висуває свою волю як особливу та верховну, що не рахується з волею громадян (Г. Гінс); 6) держава, як всеохоплююча форма цілком організованої солідарності між людьми, має своїм завданням досягнення загального блага і справедливості (Б. Кістяківський); 7) держава, як суверенний союз народу, покликана задовольнити індивідуальні та загальнолюдські солідарні інтереси в напрямку формування громадянського суспільства (М. Грушевський); 8) право і держава покликані зберегти ті суспільні союзи, розвиток яких можливий винятково завдяки вимогам суспільної солідарності (М. Ковалевський).

Підрозділ 2.3. «Роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму» присвячений дослідженню культури, яка відіграє роль об'єднавчого фактору, оскільки виступає інтегратором минулого, теперішнього і майбутнього.

Доведено, що розвиток України як європейської держави за концепцією солідаризму вимагає не лише єдиного ринку та потужного економічного зростання, але й синтезу культурних і духовних аспектів, оскільки саме від культурного фактору багато у чому залежатиме подальша реалізація концепції солідаризму.

У дисертаційному дослідженні українська культура визначена як система цінностей, які сприяють збереженню єдності й цілісності нації, виступають гарантом подолання соціальних антагонізмів в ім'я національної та загальнолюдської солідарності.

З'ясовано: 1) значення культури, що виступає початковою передумовою реалізації концепції солідаризму (об'єднує громадян у державі географічними, побутовими, ідеологічними, державно-правовими, релігійними чинниками); 2) потребу збільшення ролі держави у регулюванні культурного розвитку і захисту національної культури в умовах глобалізації; 3) важливість культури в умовах посилення міжнародних зв'язків (співробітництво між Україною та ЄС у сфері освіти і науки відкриває надзвичайно широкі можливості).

Наводяться аргументи на користь визнання культурного фактору у формуванні та розвитку концепції солідаризму у вигляді чотирьох головних складових, які сприяють консолідації в Українській державі, а саме: релігія (християнська віра), художня творчість, українська мова, національна освітня сфера. Сутність вказаних цінностей в Україні полягає у визначенні української нації саме як спільноти.

Вказано, що діалог релігії та політичної влади спроможний створити культуру взаємної відповідальності між громадянами, тим самим, наприклад, забезпечити об'єднання розколотих східної та західної християнської церкви. Письменники, музиканти, діячі театру та кіно виступають суб'єктами розвитку культури, оскільки висловлюють і визначають ціннісні пріоритети та здатні активно брати участь в державній культурній політиці; твори письменників мають велике значення для формування єдиного культурного простору областей. Роль мовного самоствердження у розвитку концепції солідаризму, вбачається автором, у втіленні мовної державної політики щодо функціонування в Україні як української мови, так і мов національних меншин, при цьому державною мовою повинна визнаватися – українська. Деталізоване впровадження в освітній процес української ідеї солідаризму здатне перетворити нинішнє населення України у велику українську націю із функціонуванням громадянського суспільства. У цьому контексті, Україна має всі шанси для того, щоб не лише бути великою європейською державою, а й зробити свій внесок в удосконалення європейської культури.

Вважаємо, що потреба юридично «узаконити» культурну політику зумовлена саме тим, що для реалізації концепції солідаризму постала необхідність піднести рівень культури на вищий щабель, поставити її на один рівень з економічною і політичною інтеграцією.

Розділ 3 «Концепція солідаризму як ідейна основа інтеграції України до європейської спільноти» складається з двох підрозділів, у яких визначаються особливості реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму, розкривається роль солідаризму у реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію.

У підрозділі 3.1. «Реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму» обґрунтовано доцільність проведення адміністративної реформи, виходячи із концепції солідаризму, на принципах: 1) субсидіарності (підвищення ролі регіонів у формуванні та прийнятті державних рішень); 2) подолання корупції в діяльності державних установ і правового нігілізму (зусилля представників державної влади та громадянського суспільства у цьому напрямі повинні співпадати; для подолання правового нігілізму, що є однією із причин поширення корупції, потрібне ефективне втілення антикорупційної політики); 3) ефективності (діяльність владних інститутів у державі вимірюється якістю життя громадян в Україні); 4) прозорості, відкритості та підзвітності (доцільність створення спеціальних служб із надання державних послуг населенню); 5) гнучкості (гнучке пристосування систем управління до зовнішнього середовища, що стрімко змінюється); 6) соціального партнерства (становлення корпоративної соціальної відповідальності), що дозволить мінімізувати негативні наслідки загострення суперечностей в державі.

Характеризуючи громадянське суспільство, ми розглянули певний його понятійний апарат: неприбутковий сектор, сектор добровільної активності, третій сектор, неурядовий сектор, які поки що не мають чіткого нормативно-правового визначення. Сформоване авторське визначення поняття громадянського суспільства, під яким пропонується розуміти суспільство з розвинутими економічними, культурними, правовими та політичними відносинами між громадянами, які не

опосередковані державою. При цьому концепція солідаризму є засобом подолання суперечностей в громадянському суспільстві.

У процесі оновлення Конституції України запропоновано закріпити засади формування, розвитку і захисту громадянського суспільства; задекларувати в ній та у Кримінальному процесуальному кодексі України принцип справедливості судочинства, що сприятиме реальному забезпеченню рівності усіх перед законом.

У підрозділі 3.2. «Роль солідаризму у реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію» автором встановлено, що у Європі спостерігається чітка тенденція солідаризації держав-учасниць ЄС.

Із зарубіжного досвіду стає очевидним, що для повноправного членства України в ЄС необхідним є втілення концепції солідаризму в Україні, роль якої полягає у забезпеченні: 1) солідарності (налагодження конструктивного діалогу між учасниками процесу з метою прийняття виважених управлінських рішень, що націлені на досягнення балансу суспільних і місцевих інтересів); 2) консолідації (єднання громадян шляхом забезпечення елементарної справедливості в державі); 3) розвитку середнього класу як основної рушійної сили економічного зростання та подолання бідності; 4) національної безпеки та безпеки громадян (визначення заходів, спрямованих на зміцнення національної єдності та виховання патріотизму в Законі України «Про національну безпеку України»); 5) взаєморозуміння у відносинах зі стратегічними партнерами, ситуативними соратниками та сусідніми країнами нашої держави.

Унаслідок осмислення зарубіжного досвіду, доведено, що інноваційним буде прийняття Кодексу соціального забезпечення України на кшталт Європейського кодексу соціального забезпечення. У цьому контексті обґрунтовано положення про те, що врахувавши європейські правові доктрини, можна якісніше урегулювати норми, які визначають відносини соціального забезпечення в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, яке полягає в наданні загальної характеристики концепції солідаризму шляхом визначення поняття, з'ясування сутності та особливих рис, виявленні історичного підґрунтя появи як державно-правової категорії, а також встановленні місця концепції солідаризму у реалізації курсу України на європейську інтеграцію, що надало змогу сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства. За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

1. Систематизація генезису розвитку вчення та історіографії дослідження концепції солідаризму орієнтована на вирішення теоретичних і практичних наукових проблем в Україні. Здійснений огляд наукових джерел за темою дослідження, надає підстави стверджувати, що у Франції концепція солідаризму в більшій мірі вивчалась соціологами як суспільне явище, спрямоване на згуртування людей у суспільстві та державі; в Німеччині – філософами, що перераховували такі її складові: любов як служіння іншим, співчуття до інших, взаємну довіру; в США – політичними діячами та економістами, які передбачали, що організації громадського

суспільства повинні створювати так звану «органічну» будову суспільства, а держава, виступаючи їх посередником, наділяється авторитетом влади і широкими повноваженнями для узгодження суперечливих інтересів; в Україні – державно-політичними і громадськими діячами, правниками, економістами, визначаючи її як інструмент стабілізації економічного розвитку.

Спираючись на хронологічний критерій, зроблено висновок, що у різні часи в Україні дослідники по-різному ставились до концепції солідаризму. Відповідно дисертантом розроблена періодизація етапів її дослідження: дореволюційний (70-ті рр. XIX ст. – 1917 р.), післяреволюційний (1917 – 90-ті рр. XX ст.) і сучасний (1990-ті рр. – до сьогодні). Проте усі періоди були об'єднані єдиною ознакою – мобілізацією соціуму в період серйозних криз або загроз.

2. Сформульовано авторське бачення теоретико-методологічної основи дослідження концепції солідаризму. Використання аксіологічного, системного, синергетичного та діяльнісного підходів зумовлене інтегративністю та міждисциплінарністю цього питання, необхідністю пояснення його співвідношення з суміжними поняттями тощо. За допомогою комплексу філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів з'ясовано основні тенденції розвитку концепції солідаризму, починаючи від абстрактних ідей (справедливості та взаємодопомоги) античних філософів до цілісного бачення концепції солідаризму в сучасних умовах (її практичної реалізації в процесі реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні). Визначено особливості та проблеми застосування методологічних принципів об'єктивності, всебічності й повноти, правового поліцентризму. Унаслідок цього виявлено їх виняткове пізнавальне значення, широкий арсенал можливостей і різнопланове поле застосування. Доведено, що реалізація концепції солідаризму повинна перевірятися практикою, коригуватися, розвиватися й удосконалюватися відповідно до потреб прогресу розвитку України.

3. Надано характеристику співвідношення основного понятійно-категоріального апарату дослідження, що використовувався, а саме «солідарність», «соборність», «консолідація», «солідаризація», «соціальне партнерство», який застосовується у науковій літературі поряд із терміном «солідаризм». Обґрунтовано, що ототожнення цих термінів є помилковим. Вони є лише результатом, формою прояву, похідними формування та реалізації концепції солідаризму.

Враховуючи поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму, надано авторське бачення даної концепції. Під концепцією солідаризму запропоновано розуміти державно-правову концепцію, що ґрунтується на ідеї об'єднання колективних суб'єктів права (різних за чисельністю соціальних груп), взаємодія яких відбувається в умовах функціонування громадянського суспільства і соборної держави на засадах рівноправності, свободи, справедливості та християнської любові.

4. Встановлено, що інтерес до проблематики соціальної основи концепції солідаризму сягає античного періоду. Досліджуючи солідаризм у зазначений період, мислителі привертали увагу до такої її особливості, як об'єднання суспільства в цілому та окремих соціальних груп на основі спільності інтересів. Мислителі епохи Відродження продовжували обґрунтування концепції солідаризму, політико-

ідеологічні настанови якої виходили, насамперед, з безпосередньої прив'язки до суспільного договору, що є проявом політичного характеру єднання людей.

Визначено, що концепція солідаризму зародилась у Франції і мала вирішальне значення у формуванні українського солідаризму. В обох державах вона формувалась у кризових умовах, а саме в умовах буржуазних відносин (внутрішній соціальній напрузі, зовнішній військовій небезпеці, сповільненому процесі розкладу станової структури суспільства).

Ідеологічною основою формування концепції солідаризму послугувало Французьке просвітництво. Його діячі боролись за встановлення гармонії інтересів індивіда та суспільства, за громадянські свободи. Їх гаслами були – свобода, рівність і братерство. Формування західноєвропейських орієнтирів сприяло розповсюдженню передових ідей і знань в Україні. Значний вплив на настрої українського суспільства у контексті свободи, рівності та братерства справив Т. Шевченко, що в умовах бездержавності України стало чинником подальшого формування тенденції незалежності у суспільно-політичному русі.

5. Розкрито сутність концепції солідаризму на основі аналізу поглядів європейських мислителів та представників національної політико-правової думки, яка полягає у реалізації ідей: справедливості; розвитку середнього прибутку; солідарності; громадянського суспільства; обов'язку неухильного додержання законів; загального блага; суспільного договору; юридичної рівності; охорони і забезпечення природних прав громадянина, розвиток всіх його здібностей; права кожного громадянина на участь у законотворчості й управлінні, верховенства влади народу в державі; мирного співіснування; забезпечення рівних можливостей для застосування своїх здібностей, духовного єднання; розподілу доходів відповідно до суми вкладених капіталів, кількості та якості праці; свободи слова і дії; співробітництва класів, заснованого на їх взаємодопомозі; соціального партнерства; органічної ієрархії замість майнової диференціації; гармонійної взаємодії інститутів громадянського суспільства з державою; децентралізації влади; єднання національного колективу комплексом інститутів економіки, політики, культури; цілісності населення за допомогою збереження звичаїв, мови; патріотизму, національної гідності.

6. На підставі аналізу теоретичних положень концепції солідаризму, що стосуються держави і права, визначено особливості їх діалектичного зв'язку. В основі концепції солідаризму лежить теорія природного права, яка визначає правове породження держави. Обґрунтовано позицію про виникнення права задовго до появи держави. Охарактеризовано звичай, як генетично вихідну форму права, що виникає у первісному суспільстві і трансформується у право, набуваючи рис загальності, необхідності й обов'язковості. Держава виступає засобом забезпечення та захисту невідчужуваних прав. У результаті дисертаційного дослідження цілісно доведено, що право і держава рівною мірою покликані до життя необхідністю зберегти ті суспільні союзи, розвиток яких можливий винятково завдяки вимогам суспільної солідарності. І право, і держава у своїй основі відповідають вимогам суспільної солідарності. Вони саме тому й виникли, що їх поява була нею зумовлена.

7. З'ясовуючи роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму визнано, що її головною метою є збереження культурних цінностей і традицій, які забезпечують консолідацію України. Здійснено аналіз основних характерних складових культури (релігія (християнська віра), художня творчість, українська мова, національна освітня сфера) і загальносуспільних настроїв, які домінували в українському середовищі та вплинули на формування концепції солідаризму.

Встановлено, що для позначення концепції солідаризму доцільним є застосування терміну соборність. Під категорією соборності слід розуміти єднання людей, гармонію індивідуальних та загальних цілей і прагнень, відповідальність особи перед суспільством. Саме цей критерій визначає культурну єдність українського народу.

Зроблено висновок, що сучасний стан концепції солідаризму потребує докорінних змін у царині культури, а саме, культурна політика держави повинна базуватися на парадигмі діалогу, що ґрунтується на принципах рівності взаємовідносин між регіонами, соціальними групами і громадськими об'єднаннями. Для цього потрібно вжити відповідних заходів, які спрямовані на: визнання культури ключовим чинником вирішення суспільних конфліктів і підґрунтям консолідації суспільства; побудови відносин з іншими культурами на засадах рівності та партнерства; усвідомлення збереження й актуалізацію культурної спадщини підґрунтям культурної ідентичності суспільства і особистості; формування належної нормативно-правової бази розвитку соціальної культури, гармонізуючи законодавство з європейськими і міжнародними нормами.

8. Розроблено теоретичну модель реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму, виходячи з необхідності реалізації принципів, які базуються на традиціях європейської цивілізації, закріплених в основі стратегії розвитку країн-членів ЄС: субсидіарність, подолання корупції в діяльності державних установ і правового нігілізму, ефективність, прозорість, відкритість і підзвітність, гнучкість, соціальне партнерство для повноцінного входження України в європейську спільноту.

З метою сприяння побудові в Україні громадянського суспільства необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливого клімату для існування громадянського суспільства із залученням до цієї роботи міжнародних громадських установ і міжнародних організацій; вивчати громадську думку щодо змін, які передбачається внести до законодавства України в аспекті державного солідаризму у зв'язку з членством України у Раді Європи, а також залучати громадян до участі в управлінні державними справами, в процесі якого розроблятимуться та прийматимуться рішення, що стануть корисним інструментом вироблення державної політики.

Окремо наголошено на необхідності підвищення ефективності чинного законодавства щодо інститутів державної влади та громадянського суспільства в аспекті концепції солідаризму, що регулюють відносини між людьми в межах юридичної свободи та рівності громадян. У зв'язку із зазначеним, вказано про потребу активізації впровадження теоретичних напрацювань розвитку концепції солідаризму у чинне законодавство, вжиття заходів, спрямованих на підвищення правової культури громадян.

9. Проведений аналіз Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI свідчить про суттєві його прогалини. З метою вдосконалення даного Закону запропоновано внести зміни до його статей 8 і 13, а саме доповнити, що: 1) недосягнення компромісу між сторонами за результатами узгоджувальних процедур є підставою для перешкоджання роботі органів соціального діалогу; 2) рішення вважається прийнятим органами соціального діалогу, якщо за нього проголосувало не менше двох третин складу кожної із сторін.

На основі Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI сформульовано пропозицію щодо його удосконалення шляхом розробки проекту Закону України «Про соціальне партнерство», взявши за основу проект Закону України «Про соціальне партнерство», розроблений 10.09.2002 № 2173, але повернений на доопрацювання. Апелюючи до концепції солідаризму як фундаментального елемента інтеграції України до Європи, дисертантом встановлено факт важливості доповнення Розділу II Органи соціального партнерства статтею Інститут проблем солідаризму (Центр вивчення проблем солідаризму). Даний Інститут відіграє виняткову роль у залученні філософів, соціологів, правників і політологів щодо поширення ідей солідаризму в Україні в сучасних умовах на шляху до вступу в ЄС. Представники даної установи матимуть можливість здійснювати заходи з метою реалізації державного солідаризму.

10. Роль концепції солідаризму актуалізується в умовах входження України у єдиний європейський простір, з огляду на її здатність забезпечити солідарність, внутрішню консолідацію в Українській державі, збільшення чисельності середнього класу, добробут населення, високий рівень доходів і заробітної плати, поліпшення стану соціально-трудої сфери. Відповідно встановлено, що реалізація цивілізаційного вибору України потребує докорінних змін у самих соціальних практиках і формах взаємодії громадян на всіх рівнях. Тому разом з імплементацією європейських норм має відбуватися реорганізація суспільного життя громадян України, вироблення ними адекватної культури соціальних взаємин, що робить необхідним розробку і впровадження заходів зі сприяння налагодженню нових форм суспільної комунікації та соціального діалогу.

Виходячи із позитивного досвіду зарубіжних країн, відмітимо, що солідаризуюча функція концепції солідаризму включає наступні основні процеси: збереження миру; зростання добробуту та якості життя населення; втілення у життя таких засадничих цінностей ЄС, як плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність; реалізація прав людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шевченко О. С. Розвиток державності в концепції солідаризму у поглядах європейських мислителів та в політико-правовій думці України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 6. Том 1. С. 48-52.
2. Шевченко О. С. The ideas of solidarity in the concept of building a civil society in Ukraine. *Юридичний часопис НАВС*. 2016 № 1 (11). С. 220-227.
3. Шевченко О. С. Філософсько-політичне розуміння концепції солідаризму. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 83-93.

4. Шевченко О. С. Державний солідаризм у політико-правовому будівництві соборної України: етапи становлення та реалії сьогодення. *Науковий вісник НАВС*. 2016. Том 99. № 2. С. 301-312.
5. Шевченко Е. С. Социальная справедливость и преодоление бедности в государстве за концепцией солидаризма. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. № 11 (38). С. 348-351.
6. Шевченко Е. С. Благотворительная деятельность как показатель социальной солидарности исходя из концепции солидаризма. *Leges et Viata*. 2016. №12/2. С. 119-122.
7. Шевченко О. С. Регіональна дезінтеграція та демократія в солідарній Україні. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення* : тези VII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. Дню юриста України: у 2 ч. (Київ, 29 жовт. 2015 р.). 2015. Ч. 1. С. 54-55.
8. Шевченко О. С. Мовний консенсус – запорука розвитку солідарної України. *Іншомовна підготовка працівників правоохоронних органів та фахівців із права* : матеріали IV міжвузів. наук.-теорет. конф. (Київ, 14 квіт. 2016 р.). 2016. С. 150-152
9. Шевченко О. С. Політико-правова ідея солідаризму в державі та її реалізація в державотворенні України. *Від громадянського суспільства – до правової держави* : матеріали XII міжн. наук. конф. молод. вчених та студентів. (Харків, 22 квіт. 2016 р.). 2016. С. 445-448.
10. Шевченко О. С. Подолання конфліктів в етнорелігійній сфері як показник втілення концепції державного солідаризму в незалежній Україні. *Перші Миколаївські юридичні дискусії* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 18 трав. 2016 р.). 2016. С. 287-291.
11. Шевченко О. С. Проблема державного солідаризму в суверенній Україні: влада і громадяни. *Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 2 чер. 2016 р.). 2016. С. 195-198.
12. Шевченко О. С. Соціальна солідарність як відповідь на головний виклик сучасності. *Людина – суспільство – держава. Права та обов'язки: історія питання та сучасний стан* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Кривий Ріг, 28 жовт. 2016 р.). 2016. С. 77-79.
13. Шевченко О. С. Державно-ідеологічна доктрина солідаризму – своєрідний консолідатор. *VI наукові читання, присвячені пам'яті академіка В. В. Копейчикова* : матеріали наук. читань (Київ, 17 лист. 2016 р.). 2016. С. 159-161.
14. Шевченко О. С. Громадянська культура у розвитку ідеології солідаризму в демократичній державі. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку* : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 23 бер. 2017 р.). 2017. С. 193-195.
15. Шевченко О. С. Ідеологія солідаризму в контексті забезпечення і захисту прав людини. *Захист прав людини в контексті реформування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції* : матеріали круглого столу (Київ, 1 чер. 2017 р.). 2017. С. 38-41.
16. Шевченко О. С. Що являють собою права людини за концепцією солідаризму? *Права людини і поліція у сучасному світі* : матеріали круглого столу, присвяченого пам'яті С. Л. Лисенкова (Київ, 12 квіт. 2018 р.). 2018. С. 279-281.

17. Шевченко О. С. Ефективність концепції солідаризму в умовах реалізації антикорупційної політики. *Антикорупційне законодавство України: проблеми забезпечення ефективності* : матеріали круглого столу (Київ, 20 лют. 2018 р.). 2018. С. 106-108.

АНОТАЦІЯ

Шевченко О. С. Концепція солідаризму: історія, теорія та практика впровадження в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей формування та розвитку концепції солідаризму в Україні на основі досвіду країн-учасниць ЄС. Визначені ознаки історії розвитку наукового пізнання функціонального призначення концепції солідаризму, виділено періодизацію історії її становлення та окреслено країни, де вона поширена. Розроблено теоретико-методологічну основу дослідження концепції солідаризму, а також з'ясовано поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму. Охарактеризовано соціальну та ідеологічну основи формування концепції солідаризму, на підставі чого розкрито сутність концепції солідаризму, виходячи із поглядів європейських мислителів та представників політико-правової думки України. Аналіз держави і права в концепції солідаризму дозволив визначити їх загальні закономірності становлення, функціонування та розвитку. З'ясовано надзвичайно важливу роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму. Висвітлено теоретичну модель гіпотетичної можливості реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму, враховуючи той факт, що жодна політична ідеологія не може вважатися обов'язковою. З огляду на відповідні міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід розроблені пропозиції щодо визначення ролі концепції солідаризму у реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію.

Ключові слова: концепція, солідаризм, солідарність, соборність, консолідація, солідаризація, консенсус, загальне благо, соціальна група, європейська спільнота, європейська інтеграція, громадянське суспільство, середній клас, соціальне партнерство, суспільний договір.

АННОТАЦИЯ

Шевченко Е. С. Концепция солидаризма: история, теория и практика внедрения в Украине. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию особенностей формирования и развития концепции солидаризма в Украине на основе опыта стран-участниц ЕС. Определены

особенности истории развития научного познания функционального назначения концепции солидаризма, выделено периодизацию истории ее становления и определены страны, где она распространена. Разработано теоретико-методологическую основу исследования концепции солидаризма, а также выявлено понятийно-категориальный аппарат концепции солидаризма.

На основании анализа историко-правовых источников сделаны выводы, что история Украины является вариацией периодов получения и потери государственности. Отсюда, в частности, концепция солидаризма является «базисом», который имеет одновременно национальное и общечеловеческое значение. Собственно термин солидаризм является выражением теории государства, в котором между гражданами существует осознание взаимной зависимости и необходимости устранения взаимных столкновений.

Охарактеризовано социальную и идеологическую основы формирования концепции солидаризма, на основании чего раскрыто сущность концепции солидаризма, исходя из взглядов европейских мыслителей и представителей политико-правовой мысли Украины. Анализ государства и права в концепции солидаризма позволил определить их общие закономерности становления, функционирования и развития. Выяснено чрезвычайно важную роль культуры в формировании и развитии концепции солидаризма.

Предложено систематизировать основные модели концепции солидаризма, характеризующие ее сущность, следующими составляющими: 1) социал-демократическая модель солидаризма (Дания, Швеция, Финляндия) порождает право всех граждан на равное социальное обеспечение; 2) корпоративная модель солидаризма (Германия, Австрия, Франция и страны Бенилюкса) определяет, что социальное обеспечение распространяется на все работающее население; 3) либеральная модель солидаризма (Великобритания, Ирландия) предусматривает необходимую социальную поддержку государством социальных низов.

Освещено теоретическую модель гипотетической возможности реформирования институтов государственной власти и гражданского общества в Украине в аспекте концепции солидаризма, опираясь на тот факт, что ни одна политическая идеология не может считаться обязательной. Концепция солидаризма предусматривает, что основным направлением правовой связи между государством и гражданским обществом должно быть установление принципа служения первой второму и направления своей деятельности на обеспечение равных возможностей для всех его членов как основы свободы и социальной справедливости.

Учитывая соответствующие международно-правовые стандарты и зарубежный опыт разработаны предложения по определению роли концепции солидаризма в реализации стратегического курса Украины на европейскую интеграцию. Согласно стратегии евроинтеграции нашего государства, автором видится роль концепции солидаризма во взаимном компромиссе (солидарности) между Украиной и членами ЕС; в осуществлении консолидации внутри государства; в обеспечении достаточного уровня социального и экономического развития страны, что характеризуется прогрессом среднего класса; в укреплении национальной безопасности и безопасности граждан Украины (поддержание системы

коллективной безопасности); в стратегическом подходе Украины к отношениям с иностранными государствами (внешняя политика).

Ключевые слова: концепция, солидаризм, солидарность, соборность, консолидация, солидаризация, консенсус, общее благо, социальная группа, европейское сообщество, европейская интеграция, гражданское общество, средний класс, социальное партнерство, общественный договор.

SUMMARY

Shevchenko O. S. The concept of solidarity: history, theory and practice of implementation in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation on Candidate Degree of Legal Sciences degree on specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies.– National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the study of the peculiarities of the formation and development of the concept of solidarity in Ukraine based on the experience of the EU member states. The signs of the history of the development of scientific knowledge of the functional purpose of the concept of solidarity have been identified, the periodization of the history of its formation has been identified and the country where it is widespread is outlined. The theoretical and methodological basis for the study of the concept of solidarity was developed, as well as the conceptual-categorical apparatus of the concept of solidarity was determined. The social and ideological foundations of the formation of the concept of solidarity are described, on the basis of which the essence of the concept of solidarity is revealed, based on the views of European thinkers and representatives of political and legal thought of Ukraine. The analysis of state and law in the concept of solidarity allowed to determine their general patterns of formation, functioning and development. An extremely important role of culture in the formation and development of the concept of solidarity was found out. The theoretical model of the hypothetical possibility of reforming the institutions of state power and civil society in Ukraine in the aspect of the concept of solidarity is considered, taking into account the fact that no political ideology can be considered obligatory. Taking into account the relevant international legal standards and foreign experience, proposals have been developed for defining the role of the concept of solidarity in implementing the strategic course of Ukraine on European integration.

Key words: concept, solidarism, solidarity, catholicity, consolidation, solidarity, consensus, common good, social group, european community, european integration, civil society, middle class, social partnership, social contract.